

Je eigen persoon zijn

Een reactie op Lynne Rudder Bakers 'On Being One's Own Person'

ARTIKEL

CHRISTIANE E. SEIDEL

In 'On Being One's Own Person' (2004) presenteert Lynne Rudder Baker haar zienswijze op de notie van eigen redenen. Zij vat eigen redenen op als *motiverende redenen* en wel als motiverende redenen waarmee de persoon in kwestie zich kan vereenzelvigen. Vertrekpunt van Bakers analyse is haar concept van persoon-zijn, waarbij persoon-zijn niet zonder het vermogen tot rationeel actorschap gedacht kan worden. Hiervan uitgaande definieert zij de *noodzakelijke en voldoende voorwaarden* om bij een handeling te kunnen spreken van een handeling op basis van redenen – dat wil zeggen, van een rationele handeling – om vervolgens de criteria op te stellen voor handelen op basis van eigen redenen. Baker plaatst haar zienswijze op de notie van eigen redenen in een enigszins verrassende context. Zij stelt: als we handelen op basis van onze eigen redenen, dan hebben we controle over onze handelingen en dientengevolge over de soort persoon die we zijn – dan zijn we *onze eigen persoon*. Deze bewering zal ik onder de loep nemen.

Het is inderdaad kenmerkend voor de wezens die wij zijn, dat het er voor onszelf toe doet hoe we handelen en door welke motieven we ons laten leiden. Wij willen achter onze eigen handelingen kunnen staan en achter de redenen die ons tot handelen leiden, want dat maakt, zo zou men kunnen zeggen, dat wij onszelf – oftewel 'onze eigen persoon' – zijn. Wat mij hier intrigeert is de vraag in hoeverre Bakers notie van handelen op basis van eigen redenen een voldoende basis kan vormen voor een notie van je eigen persoon zijn. Om te beginnen zal ik haar notie van handelen op basis van eigen redenen uiteenzetten. Daarna zal ik bepleiten dat een notie van je eigen persoon zijn, die enkel gebaseerd is op Bakers notie van handelen op basis van eigen redenen, een te smalle notie is. Je eigen persoon zijn mag niet alleen synchroon, maar moet ook diachroon worden begrepen.

1. Rationeel actorschap

"Je eigen persoon zijn" wordt door Baker gedefinieerd in termen van rationeel actorschap. Een rationele actor is, kort samengevat, een actor die zijn handelingen begrijpt als handelingen op basis van redenen (bijvoorbeeld verlangens of beloften). Dit veronderstelt uiteraard dat rationele actoren hun handelingen als hun eigen handelingen begrijpen – en dat zou onmogelijk zijn als ze zich niet als zichzelf zouden begrijpen. Het vermogen om zichzelf als zichzelf te begrijpen is een voorwaarde voor iedere vorm van rationeel actorschap, bijvoorbeeld om te kunnen reflecteren over de eigen handelingsmotieven. Baker noemt het vermogen om zichzelf als zichzelf te begrijpen een hoog ontwik-

kelde vorm van een eerstpersoonsperspectief. Zonder dit vermogen kan er geen sprake zijn van rationeel actorschap. Sterker nog, volgens Bakers theorie is dit vermogen essentieel voor persoon-zijn überhaupt (Baker, 2004, 130).

Rationele actoren – zoals wij – handelen echter niet in iedere concrete situatie op basis van redenen, laat staan dat zij er controle over hebben. Wij kunnen ons bijvoorbeeld vergissen in de motieven die ons tot een bepaalde handeling lijken te bewegen. We kunnen handelingen verrichten die we niet hadden verricht als we hadden geweten dat we ons op verkeerde informatie baseerden. Of we kunnen verslaafd zijn aan een bepaalde bezigheid en er niet in slagen om niet aan de bewuste behoefte toe te geven. Dit betekent echter niet dat de notie van je eigen persoon zijn op ons niet van toepassing is. Volgens Baker zijn we *in principe* rationele actoren, dat wil zeggen, we hebben het vermogen tot rationeel actorschap; en daarmee vervullen we een voorwaarde om controle te hebben over de soort persoon die we zijn.

2. Handelen op basis van eigen redenen

'Je eigen persoon zijn' vereist, volgens Baker, meer dan dat men karakteristiek op basis van redenen handelt; men zou karakteristiek op basis van *eigen redenen* moeten handelen. Zij stelt:

Indien we karakteristiek op basis van onze *eigen* redenen handelen, dat wil zeggen, de redenen van ons handelen begrijpen en door deze redenen tot handelen bewegen willen worden, dan hebben we dientengevolge controle over de soort persoon die we zijn – dan zijn we 'onze eigen persoon' (Baker, 2004, 129 en 147).

In Bakers zienswijze worden redenen voor een handeling daardoor *eigen redenen*, dat de persoon in kwestie deze redenen aanvaardt en goedkeurt, als redenen die hem tot de bewuste handeling bewegen. Preciezer gezegd, er moet aan *drie condities* zijn voldaan (Baker, 2004, 142-143):

- (i) *aanvaarding*: Iemand aanvaardt een reden dan en slechts dan als een reden voor hemzelf om een bepaalde handeling uit te voeren, als hij toestemt door die reden bewogen te worden om de bewuste handeling (op dit tijdstip) uit te voeren, of als hij ziet dat de bewuste reden zijn reden is en die reden niet afwijst.
- (ii) *goedkeuring*: Iemand keurt een reden dan en slechts dan goed, als een reden voor hemzelf om een bepaalde handeling uit te voeren, als hij ondubbelzinnig door die reden bewogen wil worden om de bewuste handeling (op dit tijdstip) uit te voeren.
- (iii) *onomstotelijke goedkeuring* (mijn term)¹: De persoon in kwestie zou aan zijn aanvaarding en goedkeuring (van zijn reden om een bepaalde handeling uit te voeren) vasthouden, als hij de bron van zijn reden zou kennen.

---

1 Baker zelf gebruikt bij deze derde conditie geen kenmerkende term. Zij schrijft: "[T]he agent would not repudiate the reason if he knew how he came to have it" (Baker, 2004, 143).

Aanvaarding alleen is onvoldoende, omdat zo de mogelijkheid van *akrasia* niet is uitgesloten. Iemand zou namelijk een reden kunnen aanvaarden, zonder er eigenlijk ondubbelzinnig achter te staan dat hij door deze reden (op dit tijdstip) tot de bewuste handeling wordt gemotiveerd. Dergelijke uitzonderlijke gevallen van aanvaarding maken inzichtelijk dat echte goedkeuring vereist is. Maar, zo Baker, ook al is aan de condities van aanvaarding *en* goedkeuring voldaan, dan kunnen zich alsnog situaties voordoen, waarbij men niet van *echte* goedkeuring kan spreken. Stel dat iemand wordt gemotiveerd door een verlangen dat het product is van een effectieve advertentiecampagne, of dat een bepaalde belofte, die de reden vormt voor iemands handeling, het resultaat is van hersenspoeling. De persoon in kwestie had wellicht *niet* door de bewuste reden tot zijn handeling bewogen willen worden, zou hij deze kennis hebben gehad. De derde conditie voorkomt dat dergelijke handelingen als handelingen op basis van eigen redenen zouden gelden.

Maar hoe staat het met de mentale act van (onomstotelijke) goedkeuring zelf? Kan het feit dat een persoon ondubbelzinnig door een bepaalde reden bewogen zou willen worden, wetende dat die reden onder beïnvloeding tot stand is gekomen, niet zelf op hersenspoeling berusten? Ik acht dit een denkbare constellatie. Om misverstanden te voorkomen: het gaat mij niet om de determinisme-vraag. De vraag is dus niet of het feit dat iemand een reden wel of niet goedkeurt, sowieso en in het algemeen het resultaat is van omstandigheden die buiten zijn controle liggen. Waar het om gaat is of we goedkeuring wellicht kunnen en moeten onderscheiden van iemands *eigen* goedkeuring. Mijns inziens zijn inderdaad additionele noties vereist – althans als we iets over een persoon willen zeggen dat niet alleen betrekking heeft op het moment van de handeling.

3. Bakers notie van je eigen persoon zijn is contra-intuïtief

Stel, een gehersenspoeld sektelid, dat het grootste deel van zijn leven willens en wetens volgens de door hem verinnerlijkte regels van de sekte leeft, wordt op een gegeven moment gedeprogrammeerd. Hij kan zijn handelen retrospectief niet anders begrijpen dan dat niet slechts zijn handelingsredenen maar ook zijn goedkeuring van die redenen het resultaat waren van hersenspoeling. Hij zou wensen dat tenminste zijn evaluaties van zijn handelingsredenen niet beïnvloed waren geweest; dan had hij tenminste kunnen trachten zich van bepaalde handelingsmotieven te 'bevrijden'. Kan dit ex-sektelid (gedurende de lange periode van zijn sektelidmaatschap) redelijkerwijs als 'zijn eigen persoon' gelden?

Baker moet de vraag positief beantwoorden. Of iemands goedkeuringsact zelf op hersenspoeling berust, doet volgens haar theorie immers niets af aan het feit dat de persoon op het moment van zijn handeling op basis van zijn eigen redenen handelt. Mij lijkt het echter contra-intuïtief dat handelen op basis van eigen redenen in 'je eigen persoon zijn' cumuleert. Voor de notie "je eigen persoon zijn" is het weliswaar noodzakelijk dat een persoon karakteristiek op basis van eigen redenen handelt, maar niet voldoende. Handelen op basis van eigen redenen heeft betrekking op het *moment* van een handeling.

Echter, wij begrijpen onszelf qua persoon niet als een cumulatie van *momenten* van existentie, anders gezegd, als cumulatie van instantiaties van persoonlijk. Wij begrijpen onszelf in de tijd – als *voortbestaand* zelf.

4. Naar een andere notie van je eigen persoon zijn

Dankzij ons hoog ontwikkelde vermogen tot een eerstpersoonsperspectief kunnen we nadenken over hoe wij hebben gehandeld, over de redenen van onze handelingen, en over onze toenmalige en huidige positie ten aanzien van die redenen. Het kan dan ook voorkomen dat iemand, in een proces van retrospectieve reflectie, zijn oorspronkelijke goedkeuring van zijn redenen tot handelen als het ware intrekt. Hij kan die redenen achteraf niet meer aanzien voor redenen die zijn karakter en persoonlijkheid weerspiegelen. Dat is echter precies wat ‘goedkeuring’ volgens Baker inhoudt: goedkeuren van een reden betekent, dat de persoon de bewuste reden omarmt als een reden die zijn karakter en persoonlijkheid weerspiegelt (Baker, 2004, 143). Een persoon die zijn goedkeuring achteraf intrekt, herkent zich zelf niet meer in de wijze waarop hij gedurende de bewuste periode heeft gehandeld. Ook al heeft hij gedurende zijn ‘dwaling’ zijn redenen tot zijn handelen omarmd; nu kan hij zijn toenmalige goedkeuringen niet meer als zijn *eigen* goedkeuringen begrijpen. We zouden deze act van zelfreflectie een *retrospectieve afkeuring* van zijn redenen tot zijn handelen kunnen noemen.

Mijns inziens staat retrospectieve afkeuring van zijn redenen tot zijn handelen, op gespannen voet met controle (gehad) hebben over de soort persoon die men is – althans, als retrospectieve afkeuring zich regelmatig en frequent voordoet of een aanzienlijke periode in iemands leven betreft (zoals bij het gedeprogrammeerde sektelid). Het lijkt mij contra-intuïtief om te stellen dat een dergelijke persoon zijn eigen persoon is. Mijn suggestie voor een notie van zijn eigen persoon zijn is dan ook als volgt:

Een persoon is zijn eigen persoon dan en slechts dan als hij karakteristiek op basis van eigen redenen handelt en die redenen niet karakteristiek retrospectief afkeurt.

Voor de duidelijkheid, een notie van retrospectieve afkeuring komt in Bakers zienswijze op ‘je eigen persoon zijn’ niet voor. In Bakers theorie is iemand ook dan ‘zijn eigen persoon’ als hij zijn redenen tot zijn handelen regelmatig achteraf afkeurt – mits hij maar karakteristiek op het *moment* van de handeling op basis van eigen redenen handelt.

Volledigheidshalve wil ik een voor de hand liggende tegenwerping tegen mijn notie van je eigen persoon zijn noemen: iemands retrospectieve afkeuring zou, net als zijn oorspronkelijke goedkeuring, op hersenspoeling kunnen berusten. Als antwoord zouden we een notie van onomstotelijke retrospectieve afkeuring kunnen introduceren: een persoon zou ook dan zijn reden van zijn handeling retrospectief afkeuren, als hij zou weten dat zijn retrospectieve afkeuring beïnvloed is door, bijvoorbeeld, hersenspoeling. Het is echter duidelijk dat we hiermee in een iteratief proces terecht komen. We kunnen immers niet zeker zijn dat we ooit werkelijk te maken hebben met iemands *eigen* beoordeling. Baker ontkomt aan dit probleem door zich te beperken tot

het moment van een handeling. Maar deze beperking heeft een andere prijs. Met haar notie van je eigen persoon zijn doet Baker geen recht aan het feit dat personen zichzelf diachroon – als een voortbestaand zelf – begrijpen.

5. Conclusie: 'je eigen persoon zijn' – synchroon of diachroon begrepen

Volgens Bakers theorie geldt een persoon als zijn eigen persoon als hij karakteristiek *op het moment* van zijn handelingen volledig achter zijn redenen voor zijn handelingen staat. Een dergelijke notie zou ik de *synchrone* notie van 'je eigen persoon zijn' noemen. Maar 'je eigen persoon zijn' mag niet (slechts) synchroon worden begrepen. Wij zijn immers wezens die zichzelf *diachroon* begrijpen. Wij stellen ons doelen en maken plannen; we kunnen voor onszelf gedragsregels opstellen en erover nadenken welke soort persoon we willen zijn; we kunnen reflecteren over vroegere handelingen en zelfs over onze vroegere reflectieprocessen. In al dit soort mentale acten begrijpen we onszelf als 'het zelf' dat was, is en zal zijn, dus diachroon. Derhalve is een synchrone notie van je eigen persoon zijn een te smalle notie.

Met haar visie op 'je eigen persoon zijn' doet Baker in feite geen recht aan haar eigen baanbrekende werk over de fundamentele betekenis van een eerste-persoonsperspectief voor persoon-zijn überhaupt. Dat we ons diachroon begrijpen is namelijk een implicatie van precies dit hoog ontwikkelde vermogen tot een eerste-persoonsperspectief. Derhalve zou een notie van je eigen persoon zijn, die gebaseerd is op Bakers theorie van persoon-zijn, een diachrone notie moeten zijn. Mijn uitbreiding van Bakers synchrone notie van je eigen persoon zijn tot een diachrone notie, heeft ongetwijfeld tekortkomingen, maar zij doet wel recht aan ons begrip van onszelf als een voortbestaand zelf.

Literatuur

L.R. Baker (2004), 'On Being One's Own Person', in: M. Sie, M. Slors, & B. van den Brink (red.), *Reasons of One's Own*, Aldershot: Ashgate, 129-149.